

maakt ruimte voor onderwijs

MODULEHANDLEIDING WERKWOORDSPELLING 3F

Inleiding	2
Doelgroep	2
Rubriekenoverzicht	3
De rubrieken toegelicht	4
Rubriek A: Werkwoord	5
Rubriek B: Onderwerp	5
Rubriek C: Persoonsvorm tegenwoordige tijd	5
Rubriek D: Verleden tijd	6
Rubriek E: Andere vormen	6
Rubriek F: Alle vormen	6
Achtergrondinformatie	7
Achtergronden van Grammatica 1F	7
Drempels	7
Domeinen	7
Taalbeschouwing volgens de commissie Meijerink	8

Inleiding

Numo is een online leermiddel waarmee leerlingen de basisvaardigheden van Nederlands, rekenen/wiskunde, Engels en Duits adaptief kunnen oefenen tot ze het beoogde niveau hebben bereikt.

Adaptief betekent dat het programma zich automatisch aanpast aan het oefengedrag van leerlingen. Is een leerling goed in een vaardigheid, dan gaat hij er met sprongen doorheen. Bij onderdelen waarmee hij moeite heeft, staat het programma langer stil. De leerling krijgt dan extra oefeningen en meer feedback.

Numo kan teruggrijpen op oefenstof van groep 6 van de basisschool. Een leerling die uitblinkt in een vaardigheid, kan doorgaan met oefenen tot 3F- of zelfs 4F-niveau. Dat is de grote kracht van adaptieve software!

Doordat leerlingen met Numo de basisvaardigheden eigen maken, heb jij als docent meer tijd voor andere, leuke dingen, zoals individuele begeleiding, thema-opdrachten, interactieve werkvormen, oefenen met schrijfvaardigheid, projecten rondom rekenen, debatteren en literatuur.

Doelgroep

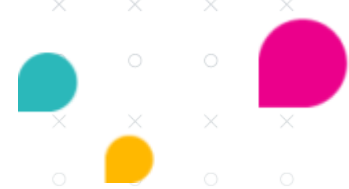
Werkwoordspelling 3F is vooral bedoeld voor leerlingen van havo en mbo 3 en 4. Het programma kan bovendien ingezet worden in het volwassenenonderwijs. Door hun interactieve opzet is het programma geschikt onderwijs op maat aan groepen waarin grote niveaoverschillen bestaan. De doelgroep is dus breed. Het programma is geschikt voor zowel allochtone als autochtone leerlingen.

Rubriekenoverzicht

Rubriek	Oefening	Oefendoel: Ik kan ...
Sprongtoetsen	1 Grammatica 2 Werkwoordspelling 3 Grammatica en werkwoordspelling	
A Werkwoord	1 Tien werkwoorden 2 Splitsbaar of niet 3 Persoonsvorm 4 Verkooptrucs 5 Artsen zonder grenzen 6 Het gebruik van werkwoorden 7 Tijden stap voor stap 8 Werkwoorden en 't gebruik ervan	een werkwoord herkennen. aangeven of een werkwoord wel of niet splitsbaar is. goedgeschreven zinnen met meerdere persoonsvormen herkennen. bijvoeglijke naamwoorden in lange zinnen van een tekst herkennen. voltooid deelwoorden in een tekst herkennen. de drie hoofdvormen van een werkwoord herkennen. werkwoorden in voltooid en onvoltooid tijd herkennen. de infinitief en het tegenwoordig werkwoord herkennen.
B Onderwerp	1 Onderwerp kiezen 2 De 'persoon' van de zin 3 Onderwerpen 4 Trein tussen leeuwen 5 Tennisbarbie 6 Enkelvoud of meervoud 7 Lastige onderwerpen 8 Onderwerp	het gebruik van de gebiedende wijs en het onderwerp herkennen. de Eerste persoon, de Tweede persoon en de Derde persoon van elkaar onderscheiden. het hoofdwoord, de persoonsvorm en het onderwerp in enkelvoudige en samengestelde zinnen herkennen. onderwerpen in enkelvoudige en samengestelde zinnen herkennen. onderwerpen in enkelvoudige en samengestelde zinnen herkennen. aangeven of een onderwerp in enkelvoud of meervoud geschreven wordt. goedgeschreven groeps onderwerpen en bijzondere onderwerpen herkennen. het groeps onderwerp en bijzonder onderwerp in enkelvoudige of samengestelde zinnen herkennen.
C Tegenwoordige tijd	1 Persoonsvorm invullen 2 JE/JIJ-vormen en gebiedende wijs 3 Tegenwoordige tijd: worden 4 Petra Manuels 5 JE/JIJ met of zonder T 6 Tegenwoordige tijd invullen 7 Tegenwoordige tijd kiezen	de persoonsvorm met stam+t goed typen. je/jij-vormen en de gebiedende wijs goed typen. goedgeschreven uitgangen van worden in de tegenwoordige tijd herkennen. werkwoorden eindigend op een t-klank goed aanvullen. aangeven of een werkwoord in een zin met je/jij met of zonder -t geschreven wordt. je/jij-vormen voor verschillende werkwoordsvormen goed typen. de juiste werkwoordsvorm in de tegenwoordige tijd herkennen.
D Verleden tijd	1 Zwak of sterk 2 Onregelmatige verleden tijd invullen 2 Regelmatige verleden tijd invullen 4 Luna	aangeven of een werkwoord sterk of zwak is. onregelmatige (sterke) werkwoorden goed typen. regelmatige (zwakke) werkwoorden goed typen. voltooid deelwoorden van onregelmatige werkwoorden goed aanvullen.

	<p>5 Met DE(N) of TE(N) 6 KOFCHIP en getal - 1 7 KOFCHIP en getal - 2 8 Medicijnen met cola 9 Verleden tijd invullen</p>	<p>aangeven of een werkwoord met -de of -te in de verleden tijd geschreven wordt. goedgeschreven werkwoorden met behulp van 't kofschip en getal herkennen. goedgeschreven werkwoorden met behulp van 't kofschip en getal herkennen. foutgeschreven werkwoorden in de verleden en tegenwoordige tijd goed aanpassen. de juiste werkwoordsvorm in de verleden tijd typen.</p>
E Andere vormen	<p>1 Regelmatig of niet 2 Voltooid deelwoord invullen 3 Voltooid deelwoord met D of T 4 Tien bijvoeglijk naamwoorden 5 Dilemma 6 Andere vormen kiezen 7 Elfstedentocht 8 Andere vormen invullen</p>	<p>aangeven of een voltooid deelwoord regelmatig of onregelmatig is. de juiste vorm van het voltooid deelwoord goed typen. aangeven of een voltooid deelwoord met een -d of -t geschreven wordt. goedgeschreven bijvoeglijke naamwoorden herkennen. van verschillende werkwoordsvormen de regels toepassen en in een tekst de werkwoordsvormen goed aanvullen. goedgeschreven voltooid deelwoorden als bijvoeglijk naamwoord / eindigend op -d of -t herkennen. foutgeschreven voltooid deelwoorden als bijvoeglijk naamwoord / eindigend op -d of -t in een tekst herkennen en verbeteren. verschillende werkwoordsvormen van het voltooid deelwoord goed typen.</p>
F Alle vormen	<p>1 Alle vormen kiezen 2 Homofonen 3 Geleende werkwoorden 4 Spellingstekens in werkwoorden 5 Grote schoonmaak 6 Alle vormen invullen</p>	<p>alle vervoegingen van werkwoordsvormen herkennen. goedgeschreven homofonen herkennen. de juiste vorm van het geleende werkwoord goed typen. aangeven of een gebruikt spellingsteken in een werkwoord goed of niet goed geschreven wordt. een tekst met homofonen, geleende werkwoorden en spellingstekens in werkwoorden goed aanvullen. alle vervoegingen van werkwoordsvormen en homofonen, geleende werkwoorden en spellingstekens goed typen.</p>

De rubrieken toegelicht

Werkwoordspelling 3F behandelt het hele algoritme van de spelling van regelmatige werkwoorden en ook aan de verleden tijd van onregelmatige werkwoorden. Het bestand valt in twee delen uiteen: de afdelingen grammatica en werkwoordspelling. De opbouw van de afdelingen is cumulatief. Wat in de eerste afdeling aan de orde kwam, wordt in de tweede afdeling bekend verondersteld. In het programma worden de volgende onderwerpen behandeld:

- Grammatica: herkennen van werkwoorden, splitsbaar of niet, tijd van het werkwoord, persoonsvorm herkennen, onderwerp herkennen, getal van onderwerp, voltooid deelwoord, infinitief.
- Werkwoordspelling: stammen spellen, tegenwoordige tijd, verleden tijd, voltooid deelwoord, infinitief.

Er is ook een verzamelrubriek (rubriek F) waarin alle werkwoordsvormen geoefend kunnen worden. Hieronder is aangegeven hoe elk van de onderwerpen bij Werkwoordspelling 3F is ingevuld. Sommige onderwerpen zijn eenvoudig, andere veel moeilijker, maar u moet in aanmerking nemen dat bij de diagnostische aanpak die wij voorstaan die oefeningen alleen tevoorschijn komen als uit de diagnostische toets blijkt dat een leerling de stof niet beheerst.

Rubriek A: Werkwoord

De rubriek over het werkwoord vormt de basis van enkele rubrieken die volgen. Het werkwoord wordt eerst uitgelegd aan de hand van de inhoud: een werkwoord zegt wat iets of iemand doet. Dan komen enkele vormkenmerken aan de orde: de verschillende vormen die een werkwoord aan kan nemen; het bestaan van splitsbare en onsplitbare werkwoorden. De persoonsvorm wordt behandeld in oefeningen A3 en A4 en het voltooid deelwoord in oefening A5. Oefening A6 gaat over het voltooid deelwoord, de infinitief, het werkwoord als zelfstandig naamwoord en het werkwoord als bijvoeglijk naamwoord. De acht oefeningen (A1 t/m A8) zijn gevarieerd. Er zijn vier verschillende oefenvormen gebruikt. Oefening A8 is een verzameloefening waarin alle lesstof van het A-rubriek aan de orde komt.

Rubriek B: Onderwerp

Voor het kunnen schrijven zonder fouten is het nodig dat leerlingen weten wat het onderwerp van de zin is, of in elk geval het onderwerp dat bij de persoonsvorm hoort. De onderwerpvraag (Wie of Wat + werkwoord(en)) wordt in deze rubriek als methode gebruikt om het onderwerp te vinden. Deze rubriek bevat 7 oefeningen (B1 t/m B7) en er worden 4 verschillende oefenvormen gebruikt. Oefening B7 is weer een verzameloefening waarin alle lesstof van het B-rubriek aan de orde komt.

Rubriek C: Persoonsvorm tegenwoordige tijd

De spelling van de persoonsvorm in de tegenwoordige tijd kan lastig zijn. Zo is de uitspraak van 'word' en 'wordt' hetzelfde en moet je echt weten wat het onderwerp is en waar dat onderwerp staat om tot de juiste spelling te komen. Om te weten of het 'went' of 'wendt' is, moet je het hele werkwoord kennen en daar de stam van kunnen afleiden. Een ander probleem vormen 'tweelingwoorden' als verhuist (persoonsvorm tegenwoordige tijd) en verhuisd (voltooid deelwoord). Voor de juiste spelling moet je weten of je al dan niet met een persoonsvorm te maken hebt. Voor het spellen van werkwoordsvormen is het niet voldoende om je te baseren op het woordbeeld dat is opgeslagen in het langetermijngeheugen. Je moet stap voor stap het algoritme (schema) van de spelling kunnen toepassen. Voor het al dan niet plaatsen van de t achter een stam leren we in deze rubriek ook het ezelsbruggetje aan van: vervangen door een vorm van 'smurfen'. Bij dit niet-bestaande werkwoord hóór je of die t er al dan niet moet staan. Deze rubriek bestaat uit 7 oefeningen in 4 verschillende oefenvormen. In rubriek C leert de leerling de juiste vorm van JE/JIJ en de gebiedende wijs (oefening C2). In oefening C3 komt de tegenwoordige

tijd van het werkwoord 'worden' aan bod. In oefening C4 moeten de laatste letters van de persoonsvorm worden ingevuld. Oefening C5 gaat over stam of stam + T, JE/JIJ ervoor, JE/JIJ erachter. De laatste oefening van deze rubriek is weer een verzameloefening.

Rubriek D: Verleden tijd

De spelling van onregelmatige werkwoorden levert bij de meeste leerlingen weinig problemen op. Een probleem is soms wel of een werkwoord regelmatig of onregelmatig is. Bij de oefening die onder deze rubriek hoort (D1), wordt dit probleem behandeld en geoefend in een sorteeroefening van het type 'Rijen'. Bij de verleden tijd van de regelmatige werkwoorden kan de enkele of dubbele d of t een probleem zijn. Dit probleem komt aan de orde in oefening D3. De oefeningen D6 en D7 gaan over kofschip en getal. D9 is een verzameloefening waarin alle lesstof van het D-rubriek aan de orde komt.

Rubriek E: Andere vormen

Hier leert de leerling wat een voltooid deelwoord is en hoe het wordt gespeld (-en, -d of -t). Om te weten of het voltooid deelwoord op een T of op een D eindigt, maak je het langer of je past de regel van 't kofschip toe. Hoor je bij een voltooid deelwoord géén T of D op het eind, dan eindigt het op EN. In 3 verschillende oefeningen (E1 t/m E3) wordt het voltooid deelwoord geoefend. Er zijn 2 verschillende oefenvormen gebruikt. Het voltooid deelwoord kan gebruikt worden als bijvoeglijk naamwoord. Als het voltooid deelwoord op –en eindigt, dan eindigt het bijvoeglijk naamwoord ook altijd op –en. Als het voltooid deelwoord op een –d of een –t eindigt, dan krijgt het bijvoeglijk naamwoord hoogstens een –e. Oefening E4 gaat over het voltooid deelwoord als bijvoeglijk naamwoord. Oefening E8 is een verzameloefening waarin alle lesstof van het E-rubriek aan de orde komt.

Rubriek F: Alle vormen

Rubriek F is een verzamelrubriek waarin de tegenwoordige tijd, de verleden tijd, de voltooid tijd, voltooid deelwoord en infinitief aan de orde komen. In oefening F2 wordt aandacht besteed aan homofonen, in oefening F3 aan geleende werkwoorden en in oefening F4 aan spellingtekens in werkwoorden. In de zes oefeningen zijn 4 verschillende oefenvormen gebruikt.

Achtergrondinformatie

Achtergronden van Grammatica 1F

Vanwege de zorg over het kennisniveau van taal en rekenen formeerde het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen een Expertgroep Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen. Deze expertgroep (commissie Meijerink) kreeg als opdracht om te adviseren wat leerlingen op het gebied taal en rekenen moeten kennen en kunnen op verschillende momenten in hun onderwijs carrière. Het resultaat is beschreven in het rapport 'Over de drempels met taal en rekenen' (2008). In dit advies formuleert de Expertgroep:

- 'doorlopende leerlijnen' die ervoor zorgen dat het onderwijsresultaat van de ene sector naadloos aansluit op dat van de andere;
- 'referentieniveaus' met beschrijvingen van kennis en vaardigheden die leraren houvast bieden voor het bepalen, volgen en stimuleren van de ontwikkeling van leerlingen.

Het advies bestaat uit een hoofdrapport en voor zowel taal als rekenen een deelrapport. De rapporten zijn te downloaden vanaf de site van de Stichting Leerplanontwikkeling (www.slo.nl).

Drempels

Het rapport van de Expertgroep Meijerink geeft aan wat leerlingen op belangrijke momenten in hun schoolloopbaan moeten kennen en kunnen. Deze belangrijke momenten worden ook wel 'drempels' genoemd en behelzen de overgangen tussen basisonderwijs, vmbo, havo, mbo, vwo, hbo en universiteit. Als leerlingen deze drempels makkelijker kunnen nemen, hebben ze meer kans op een optimale schoolloopbaan. Om ze hierbij te helpen, heeft de Expertgroep beschrijvingen van vier niveaus geformuleerd: 1F, 2F, 3F en 4F. Deze niveaus beschrijven de kennis en vaardigheden die de leerlingen op de drempelmomenten moeten beheersen.

Niveau	Fundamentele kwaliteit	Drempel
1F	Eind primair onderwijs	Van po naar vo
2F	Eind vmbo	Van vo fase 1 naar vo fase 2 / van vmbo naar mbo
3F	Eind mbo-4 en havo	van vo en mbo naar hbo
4F	Eind vwo	van vo naar wo

Domeinen

In het rapport 'Over de drempels met taal' onderscheidt de Expertgroep vier domeinen: (1) mondelinge taalvaardigheid, (2) lezen, (3) schrijven en (4) taalbeschouwing (grammatica) en taalverzorging. Het referentiekader Nederlandse taal voor het domein begrippenlijst en taalverzorging op de basisschool is door de SLO uitgewerkt in een rapport Leerstoflijnen begrippenlijst en taalverzorging. Eveneens te downloaden vanaf de site van de SLO.

De stof van Werkwoordspelling 3F valt onder domein 4 waarin onderscheid gemaakt wordt tussen: taalbeschouwing (grammatica), spelling, werkwoordspelling en leestekens. Naast Werkwoordspelling 3F heeft Kurve daarom 3F-programma's ontwikkeld voor het leren van Spelling, Grammatica en Leestekens. Met deze vier programma's bestrijken we domein 4 dus geheel. Tevens is het programma Lezen 3F ontwikkeld (domein 2), en het programma Formuleren 3F, dat gedeeltelijk domein 3 bestrijkt.

Taalbeschouwing volgens de commissie Meijerink

De Werkgroep Taal van de commissie Meijerink heeft een poging gedaan om de taalbeschouwelijke kennis en vaardigheden die nodig zijn voor het volbrengen van taalactiviteiten (met name voor schrijven), op basis van de gebrekkige beschrijvingen in kerndoelen en eindtermen tot stand te brengen. De Werkgroep beperkt zich hiermee tot het instrumentele perspectief op taalbeschouwing: dat wat nodig is om goed te kunnen schrijven.

Beheersingsniveaus voor taalbeschouwing kunnen nauwelijks worden gedefinieerd met kwalitatieve verschillen: op alle niveaus moeten leerlingen aspecten in enige mate beheersen: leerlingen moeten steeds minder grammaticale fouten in gesproken en geschreven taal maken, steeds beter regels voor correct taalgebruik beheersen en steeds beter in staat zijn om op taalverschijnselen te reflecteren. Het gaat dus vooral om een graduele toename in beheersing en niet zozeer om het leren beheersen van steeds andere onderdelen. Dit betekent dat er in een curriculum ruimte moet zijn voor veel herhaling van dezelfde leerstof, niet alleen binnen een schooltype, maar ook over schooltypen heen. Leerlingen en leerkrachten moeten dus schoolbreed naast aandacht voor de inhoud van teksten, apart aandacht besteden aan het correcte gebruik van taalelementen, iets wat door de ondergeschoven en impliciete rol van taalbeschouwing in de bestaande kerndoelen en eindtermen te veel op de achtergrond lijkt geraakt.

Uit veel onderzoek blijkt dat de cognitieve belasting bij het schrijven van tekst zo groot is dat het niet mogelijk is tegelijkertijd aandacht te besteden aan inhoudelijke en vormelijke aspecten van formulering. Daarom is het in het onderwijs van belang deze twee aspecten van het schrijven afzonderlijk aandacht te geven. Een belangrijk doel van het onderwijs in taalbeschouwing en taalverzorging is dat leerlingen efficiënt kunnen omgaan met de vormelijke eisen die het schrijven van tekst aan hen stelt. Een steeds vlottere beheersing van spellingconventies en een steeds betere kennis van grammaticale structuren vereist onderhoud gedurende de gehele schoolloopbaan. De beste vorm van onderhoud bestaat uit frequent gebruik van grammaticale en spellingvaardigheden bij het zelf schrijven van tekst, ondersteund door docenten die leerlingen telkens opmerkzaam maken op de grammaticale en spellingkwetsies die nog onvoldoende beheerst worden.

Het lijkt geen twijfel dat leerlingen in het kader van het taalonderwijs en het onderwijs in Nederlands de beschikking moeten krijgen over begrippen die het mogelijk maken om over taal te denken en te spreken. Dergelijke begrippen zijn essentieel voor het taalonderwijs, vanuit een instrumentele visie op taalbeschouwing.

De Werkgroep realiseert zich dat een belangrijk deel van het taalbeschouwingsonderwijs bestaat uit het aanleren en bijschaven van een metatalige woordenschat bij leerlingen gedurende hun hele schoolloopbaan. Om dit aspect van taalbeschouwing te benadrukken heeft de Werkgroep uit diverse bronnen een lijst samengesteld van metatalige begrippen die voor het onderwijs van belang geacht worden.